

ФРАНЦУСКИ ДИПЛОМАТСКИ ПРЕДСТАВНИЦИ И ФРАНЦУСКА ШТАМПА О МАКЕДОНСКОМ УСТАНКУ 1878/79. ГОДИНЕ

Македонски или кресненски устанак у Македонији од 1878/79. године представља значајну етапу у национално-револуционарној и ослободилачкој борби македонског народа против турског владајућег система у другој половини деветнаестог вијека. Његови организатори и учесници називали су га у својим документима и писмима — македонски устанак¹, а под овим називом био је познат и у политичким срединама и у широкој јавности тадашње Европе. Што се тиче другог назива, кресненски устанак, он се појавио касније у литератури, а изведен је из имена села Кресна², одакле се почео ширити по сјевероисточној Македонији. Сматрамо да је сасвим правилно ако узмемо онај први и прави назив, тј. македонски устанак, јер тиме су његови организатори и војводе хтјели да нагласе да је он дјело македонских војвода и устаника, чији је циљ био ослобођење Македоније од турског ропства и уништење феудалног друштвеног система у цијелој Македонији.

Овај устанак у ствари представља једно заједничко политичко иступање већ раније формираних оружаних чета у Македонији, с једне стране, и македонских добровољаца из српско-турског и руско-турског рата, с друге стране, под руководством познатих македонских војвода Стојана Карастоилева, Димитра Поп Георгиева — Беровског и др.

Било је више унутрашњих и спољашњих узрока за овај устанак у Македонији. Разорена привреда у Македонији за вријеме вишегодишњих ратова Турске са Србијом, Црном Гором и Русијом, злоупотребе и својевоља турске војске која је прола-

¹ *Историја на македонскиот народ*, кн. 2, Скопје 1969, стр. 95—97; Лапе Љубен, *Разловечкото востание од 1876 година и личноста на неговиот организатор Димитар Поп Георгиев Беровски*, Скопје 1976, стр. 47, 51, 52; Български Патриарх Кирил, *Съпротивата срещу Берлинския договор — Кресненското вѣстание*, София 1955, стр. 24, 27.

² Село Кресна налази се на лијевој страни ријеке Струме, на југу од Горне Цумаје (Благоевград), данас у Пиринској Македонији.

зила кроз Македонију идући на фронтове или враћајући се са њих, долазак мухашира из Босне и Херцеговине и других турских провинција и њихово неодговорно понашање према немуслиманском становништву у Македонији, повећање редовних и наметање ванредних дажбина итд. — били су главни унутрашњи узроци, који су македонски народ гонили да изабере ово најрадикалније средство да би промијенио свој несносни положај, да би уништио економски и политички систем Отоманске империје у Македонији. Међутим, исто су тако били важни и спољнополитички узроци.

Устанак је избио у вријеме источне кризе од 1875. до 1881. године, послје завршетка Берлинског конгреса, у већ промијененој политичкој ситуацији на Балкану, у моменту стварања новог бугарског кнежевства на чијој је територији још била стационарирана руска војска. Међутим, паралелно са овим догађајима почело је и организовано политичко иступање младе бугарске буржоазије и испољавање њене територијалне претензије према Македонији, а и Бугарска егзархија је настојала да поврати и очува своје позиције у Македонији. Особито су ова два посљедна фактора одиграла велику улогу у другој фази устанка и допринијела његовом неуспешном крају, јер су се те снаге умијешале у устанак и хтјеле да га искористе за постизање свога циља — за прикључивање цијеле Македоније Бугарској, поживајући се на одредбе Санстефанског мировног уговора.

Македонски устанак је почео у моменту када су били завршени ратови и кад су велике силе и Турска сматрали да су за догледно вријеме обезбиједиле мир на Балкану. Међутим, ова организована оружана борба македонског народа за национално и социјално ослобођење поново је актуализовала македонско питање пред европском дипломатијом. На тај начин је македонско питање и даље остало у првом плану проблема источне кризе.

Велике европске силе су и овом приликом показале да имају у виду само сопствене економске и политичке интересе. Све западноевропске државе, нека више а нека мање, биле су заинтересоване за очување интегритета Турске империје, јер су хтјеле да тиме обезбиједје своје капитале и концесије у Империји, а тиме и у Македонији. Насупрот њиме, царска Русија је настојала да свој политички утицај прошири на Балкану; другим путем, она је подупирала балканске народе у борби против Турске. Хтјела је да изађе на Средоземно море и да конкурише западним европским силама, у првом плану Аустро-Угарској и Енглеској.

Француска, као једна од западноевропских великих сила, није била у ситуацији да учествује активније у рјешавању источног питања, или да утиће на промјену тока догађаја на Балкану у вријеме источне кризе, јер је била веома заузета унутра-

пшњим економским и политичким проблемима послије француско-пруског рата и Париске комуне. Она је била особито заинтересована да се очува интегритет Отоманске империје, зато што је била један од највећих кредитора Турске.³

Независно од свега тога, француска дипломатија, особито њени представници на Балкану и посебно у Турској, показали су велико интересовање о догађајима у Македонији, а тиме и о македонском устанку од 1878/79. године. У њиховим извјештајима било је интересантних запажања, важних информација, оцјена, сугестија и коментара о устанку. И поред тога што су француски дипломатски представници тешко долазили до информација из директних извора, тј. са устаничке територије, они су се трудили да створе што је могуће објективнију представу и да дају исто такву оцјену устанка.⁴

Тадашњи француски амбасадор у Цариграду Анри Фурније, био је веома заинтересован, али задужен да информише стално и детаљно о унутрашњополитичкој ситуацији у Турској империји, а и у Македонији, која је остала и даље у саставу Империје. Ради тога, трудио се да скупи што је могуће више информација и података о македонском устанку са разних страна и различитих извора, па је чак инсистирао да их добије и од оних конзулата који су се налазили мало по страни устаничке територије.⁵ До њега су редовно пристизали извјештаји из француских конзулата у Турској, као и из Бугарске, Источне Румелије, па чак и из Грчке. Он је имао и ту могућност да добије информације и мишљења од високих турских функционера, као и од бугарских егзархистичких и грчких патријаршистичких кругова у Цариграду. Исто је тако добијао интересантне информације и податке и размјењивао мишљења о овом питању и са дипломатским представницима других великих сила у Цариграду. А. Фурније је придавао посебну пажњу и значај оним подацима који су сакупљани и достављани од стране војног аташеа при француској амбасади у Цариграду, генералштабног капетана Де Торсија, јер је, по ријечима самог Фурнијеа, био веома

³ *Histoire des relations internationales*, том sixième, Paris 1955, p. 16—19; А. З. Манфред, *Очерки истории франции*, XVIII—XX вв, Москва 1961, стр. 327—331.

⁴ За проблеме у вези са сакупљањем и интерпретирањем информација о македонском устанку писало је неколико француских представника. *Archives diplomatiques*, Paris, serie Correspondance politique des consuls (CPC), Turquie, Salonique vol. 5 (1876—1879), p. 391 r, 392 r; Исто, *Philippopolis vol. 2* (1878—1879), p. 118—120; Исто, *Sofia vol. 1*. (1876—1879), p. 266; Француски документи за историјата на македонскиот народ, серија I, том I. 1878—1879, Скопје 1969, с. 55.

⁵ AD, Paris, serie CPC Turquie, *Philippopolis vol. 2*. (1878—1879), p. 118—120 r.

интелигентан човјек и ревносан у откривању и проналажењу истине.⁶

Француски дипломатски представници не само што су се старали да у границама својих могућности добију информације о македонском устанку већ су предлагали и конкретније мјере за темељитије и детаљније информисање о овом питању и настојали су да скрену посебну пажњу одговорним француским круговима на сериозност устанка у Македонији. Француски конзул у Солуну Е. Мале још 2. новембра 1878. године извјештава министра иностраних послова Француске А. Вадингтона да је устанак у Македонији веома важан догађај; он повећава анархију у Македонији и такве је природе, по мишљењу конзула, да треба да привуче посебну пажњу министра Вадингтона.⁷

И поменути војни аташе у Цариграду Де Торси изложио је Фурнију своју идеју о добровољној мисији за испитивање ситуације у долинама Струме и Месте у току устанка.⁸ Француски конзули у Солуну и Пловдиву исто тако су сигнализирани потребу да се одвоји више времена и да се да више материјалних средстава за конкретнија испитивања расположења маса у Македонији, за сакупљање података на лицу мјеста — о карактеру, успјеху и циљу македонског устанка.⁹

Било је таквих интервенција и сугестија код францускога конзула у Софији Ж. Шефера и са стране представника руске војне власти у Бугарској и егзархијског високог свештенства, да се француска влада заузме ради окупације Македоније од стране неке неутралне силе у овој веома тешкој ситуацији, са циљем да се очува живот хришћана у њој. Француски конзул није могао ништа конкретније да одговори, осим што је са тим упознао француску владу, преко министра Вадингтона.¹⁰

Међутим, француска влада није хтјела да се ангажује у неким акцијама које би имале за циљ поништење или промјену већ устаљених међународних уговора, јер то није одговарало њеним интересима у датој моменту.

Независно од тога како је реаговала француска влада на све ове сугестије и предлоге, њени дипломатски представници на Балкану продужили су све до краја устанка да слиједе ток догађаја и да дају веома важне информације и мишљења о њему. Њихово интересовање за македонски устанак имао је већи

⁶ AD, Paris, serie Correspondance politique, (CP), 1871—1896, Turquie, vol. 421 (octobre), p. 290.

⁷ AD, Paris, serie CPC Turquie, Salonique, vol. 5, (1876—1879), p. 370 г, 371 г.

⁸ Француски документи за историјата на македонскиот народ, цит. стр. 47.

⁹ AD, Paris, serie CPC Turquie, Philippopolis, vol. 2. (1878—1879), p. 118, 120 г, 129 г; Исто, Salonique, vol. 5. (1876—1879), p. 391 г, 392 г.

¹⁰ Француски документи, цит. 99, 100.

интензитет у првим мјесецима, тј. у вријеме његове прве и успјешније фазе. У тим извјештајима било је и нетачних или непотпуних интерпретација, тенденциозно пренијетих становишта сусједних балканских буржоазија итд. Међутим, у њима су присутне и реалне и прецизне констатације, оцјене, расуђивања о многим питањима у вези с македонским устанком од 1878/79. године. У неколико извјештаја сусрећу се детаљне информације о припремама и почетку устанка. Веома су прецизне и тачне информације до којих је дошао француски амбасадор у Атини, а које су пристигле из Солуна. Оне се односе на сам почетак устанка и на оне снаге које треба да изведу прве устаничке акције. Према њима, у Македонији постоје оружане чете у планинама Малеш и Крушник. Ове посљедње наступиле заједно са оним четатама које су састављене од македонских добровољаца из руско-турског и српско-турског рата и који треба да упадну у Македонију из Бугарске и Источне Румелије.¹¹

Напад на село Кресна 5. односно 17. октобра 1878. године и проширивање устанка на око 35 села на лијевој обали Струме и у Каршијаку коментарисани су у извјештајима неколико француских представника. При томе је интересантна констатација да се он шири веома брзо и да је турска власт показала своју војничку и политичку неспособност да интервенише успјешно.¹²

Француски дипломатски представници уочили су веома добро да устанак у Македонији има масован карактер, да представља у суштини један широки народни покрет, у коме је узело учешћа цијело становништво на територији обухваћеној устанком, без разлике на њихову вјеску припадност. Ово није одговарало фанариотским круговима, па су настојали да од устаника одвоје оне Македонце који су признавали у црквеном погледу Цариградску патријаршију и приказивали су га као бугарски покрет итд.¹³ Међутим, они нијесу имали великог успјеха у томе, јер сељаци из ослобођених села и патријаршиста и егзархиста прикључили су се устаницима. Тиме су доказали да су нашли међусобно разумијевање и да сви заједно имају један циљ: ослобођење поробене отаџбине Македоније.

Македонски устанак 1878/1879. године обухватио је већи дио сјевероисточне Македоније, али било је устаничких чета и акција и у другим крајевима Македоније. Та чињеница била је

¹¹ Исто, стр. 28.

¹² AD, Paris, serie CP 1871—1896, Turquie, vol. 423 (décembre) p. 96—99; AD, Paris, serie CPC Turquie, Salonique, vol. 5. (1876—1879), p. 370 r, 371 r; Исто, Sofia, vol. 1. (1876—1878), p. 236—243 r; Француски документи, цит. 58, 59, 96—99.

¹³ AD, Paris, serie CP 1871 à 1896, Turquie, vol. 421 (octobre), p. 291, vol. 422 (novembre), p. 92—94.

позната француским представницима. На ово питање скреће пажњу у својим извјештајима француски конзул у Солуну у току цијелог устанка.¹⁴ Генерал Де Торси у своме извјештају од 9. новембра 1878. године у вези с успјехом и проширивањем устанка пише да са „сигурношћу може да се тврди“ да је овај устанак веома озбиљан у крајевима сјевероисточне Македоније, али упозорава да постоје устаничке чете и у цијелој Македонији. Оне налазе подршку код хришћанског становништва уопште и нико не би могао да гарантира да се овај покрет у Македонији „неће оформити у огромну опасност за суверенитет власти Порте“.¹⁵ Сам амбасадор Фурније обавјештава министра Вадингтона 9. децембра 1878. године да је ситуација у Македонији веома затегнута и да из саме провинције јављају да постоје устаничке чете у цијелој Македонији.¹⁶

Турска влада је настојала још у самом почетку да македонски устанак представи као дјело руске владе, тј. да су руске војне снаге, које се налазе у Бугарској, главни иницијатори и да су руски официри вође устанка итд.¹⁷ Тиме је хтјела да покаже да је Русија главни кривац за овај покрет у Македонији и да привуче на своју страну европску дипломатију. Исто тако то јој је био добар начин да правда све мјере које би предузела за угушивање устанка.

Међутим, француски дипломатски представници нијесу прихватили сасвим ово тумачење турске владе и пребацивање све „кривице“ на руску владу, иако у својим извјештајима преносе и становишта турске владе и високих турских функционера, у којима се алудирало на претензије и закулисне планове царске Русије. Они су показивали извјесне резерве у том погледу. Неколико пута они су истицали да руска влада и руске војне власти у Бугарској одбацују сваку везу са устаницима, па чак и покушавају да отежају пребацивање добровољаца и оружја преко демаркационе руско-турске границе код Горње Цумаје на устаничку територију.¹⁸ Француски конзул у Солуну и у прољеће 1879. године, поводом појаве неколико чета у централној Македонији, подсјећа да устанички покрет у Македонији има локалан карактер и да не треба много да се вјерује

¹⁴ AD, Paris, serie CPC Turquie, Salonique, vol. 5 (1876—1879), p. 370 r, 371 r i 379, 380 r.

¹⁵ Француски документи, цит., стр. 47.

¹⁶ AD, Paris, serie, CP 1871—1896, Turquie, vol. 423 (décembre) p. 96—99 r.

¹⁷ AD, Paris, serie CPC Turquie, Salonique, vol. 5 (1876—1879), p. 376 r.

¹⁸ AD, Paris, serie CP 1871 à 1896, vol. 421 (octobre), p. 189 r; Исто, serie CPC Turquie, Sofia, vol. 1. (1876—1878), p. 237 r, 261; Француски документи, цит. стр. 29, 116.

турским властима, које хоће да ствар представе тако као да су његове војводе искључиво Руси.¹⁹

Француски дипломатски представници у Турској, особито амбасадор Фурније, војни аташе Де Торси и француски конзул у Солуну Е. Мале, нијесу тражили главне узроке овог покрета изван Турске, као што су то тврдили високи турски државници. Њима су добро биле познате унутрашња привредна и политичка ситуација у Турској и анархија у управноадминистративном апарату, па чак и у министарском савјету.²⁰ С друге стране, имали су у виду положај хришћанског становништва у Македонији и покрет отпора противу турског владајућег система у посљедње двије деценије.²¹ Захваљујући свему томе, они су успјели да направе веома објективну оцјену карактера устанка у Македонији. Дошли су до сазнања да у њему, и поред мијешања туђих сила, има један локалан, чисто унутрашњи покрет чије коријене треба тражити у дубоком незадовољству македонског становништва које су изазвале злоупотребе турске власти и својевоља башибозука. Де Торси је, према информацији коју је добио из Солуна од једног члана грчког силогоса, већ 3. новембра 1878. године писао да је центар локалног покрета област Малеш, она иста гдје већ 20 година постоји један перманентни оружани отпор, али који је у датом моменту далеко организованији него нпр. само прије три мјесеца.²²

Француски конзул у Солуну, на бази информације до које је дошао у првим недјељама устанка, у свом извјештају од 2. новембра 1878. године министру Вадингтону изнио је резерву и није категорички прихватио тврђњу, која се често чула, да устаници траже уједињење с Бугарском. Он је писао: „изгледа да су (устаници) организовани, као један вид милиције, довољно наоружани и да имају као своју паролу ослобођење Македоније (под бугарском заставом доста слушано)“.²³ Нема сумње да је конзул знао да овај устанак има за циљ ослобођење Македоније, у то није сумњао. То је сасвим разумљиво, јер су у овој првој фази на челу устанка биле македонске војводе, тј. унутрашње снаге, које су се супротстављале младој бугарској буржоазији да се умијеша у тај покрет и да наметне своју паролу о прикључењу Македоније Бугарској.²⁴ Исто као Де Торси, и

¹⁹ AD, serie CPC Turquie, Salonique vol. 5 (1876—1879), p. 400 r.

²⁰ AD, serie CP Turquie (1871 à 1896), vol. 423, p. 96—99 r; serie CPC Turquie, Salonique, vol. 5 (1876—1879), p. 370 r, 371 r, 400 r; Француски документи, цит. стр. 67, 68, 119.

²¹ Француски документи, цит. стр. 67, 68.

²² Исто.

²³ AD, serie CPC Turquie, Salonique vol. 5 (1876—1879), p. 370 r, 371 r.

²⁴ Български Патриарх Кирил, *Съпротивата...*, цит. стр. 87; Љубен Лапе, *Разловечкото востание...*, цит. стр. 78—85.

Е. Мале је дошао до сазнања да устанички покрет у Македонији има локални, унутрашњи карактер.²⁵ И баш због тога није случајно што се он тако оградио од ове паролe. Он је, у оцјени коју је дао 30. априла 1879. године, јасно подвукао да су се турске власти у вријеме цијелог устанка понашале веома неопрезно и неодговорно и у оним окупацијама који нијесу били обухваћени устанком. У њима је турска власт повећала дажбине и контрибуције и постигла нежељени ефекат, јер је тиме револтирала становништво у тим крајевима Македоније. У таквој ситуацији, то становништво не би изгубило много ако не остане вјерно турској влади и ако се прикључи устанку. Постаје сасвим сигурно да се ближи крај господства Турске у Европу.²⁶

Своју оцјену о македонском устанку и о ситуацији у европској Турској дао је и француски аташе у Цариграду Де Торси. У свом извјештају од 13. маја 1879. године министру војске Греслеју, он пише да се Европа мало интересује за административне реформе, које је тако свечано обећала, а које су неопходне у овој ситуацији. То је само аргуменат више да се опстанак Турске у Европи приближава крају.²⁷

Послије ових интересантних запажања, коментара и оцјена о положају становништва Македоније и о македонском устанку од 1878/79. г., можемо слободно да констатујемо да су се француски дипломатски представници у већем броју случајева показали као објективни посматрачи и да су томе посветили велику пажњу у својим извјештајима.

Француска штампа исто тако је показала велико интересовање за македонски устанак, чиме је допринијела да он постаје веома познат француској јавности. У поменутом периоду у Паризу је излазило око шездесет листова, са различитим политичким и идејним погледима: монархистички, буржоаско-републикански, социјалистички. Неки листови пратили су догађаје у Македонији у току устанка са већим интересовањем и поклањали су им више пажње и више простора, а други су се ограничили само на кратким информацијама. Већином су добијали информације о том устанку од својих дописника из Цариграда, гдје је атмосфера била веома затегнута. Било је и претјеривања различите природе. Њих су прихватили и највиши турски функционери, а представници европске штампе журили су да их пренесу Европи без претходне оцјене и представе у истинској свјетлости.²⁸

Вијести о македонском устанку добијане су и од представника штампе сила директно заинтересованих за источно пита-

²⁵ AD, serie, CPC Turquie, Salonique, vol. 5. (1876—1879), p. 400 r.

²⁶ Исто.

²⁷ Француски документи..., цит. стр. 119.

²⁸ Исто, стр. 55.

ње: Русије, Аустро-Угарске и Енглеске, али и оне су биле сличне природе, као и вијести из Цариграда. На бази оваквих информација прављена је већина политичких прегледа и коментара о македонском устанку у француској штампи 1878/79. године.

У монархистичко-клерикалним листовима, тачније: у њиховим информацијама и дописима посвећеним македонском устанку, преовлађивала је теза да је овај устанак дјело експанзионистичке политике царске Русије, која не поштује одредбе Берлинског конгреса и подстиче хришћанске поданике у европској Турској на устанак, и тиме хоће да оствари своје планове на Балкану. Већина тих листова бранила је интегритет Турске, па чак и оправдавала све мјере предузете од стране турске владе за угушивање македонског устанка. Најпознатији по свом отвореном туркофилском ставу био је лист „*Constitutionnel*“.²⁹ Његова редакција је пожурила, одмах послје добијања првих вијести о македонском устанку, да изнесе свој став о том питању. Он је позивао Европу, тј. европску дипломатију, да не направи грешку као у вријеме устанка у Босни, тачније: да се не мијеша у то питање и да остави Турску да се сама обрачуна са устаницима у Македонији. С друге стране, у том истом допису, редакција савјетује Порту како треба да поступи за што хитније угушивање Македонског устанка и да се не зауставља у њене репресалије, да не обраћа пажњу на никакву интервенцију са стране.³⁰

Ни становишта конзервативно-републиканских буржоаских листова нијесу се много разликовала од ових ставова. Али ти су листови показали већу упорност и сериозност у откривању истине о македонском устанку. Посебно мјесто међу њима заузимају они листови који су имали сталне дописнике у Цариграду, нпр. „*Temps*“ и „*XIXe siècle*“. Поменути листови посматрали су македонски устанак кроз призме интереса великих сила. Он је третиран као једно важно и актуелно питање, које је проузроковало велику забринутост великих сила и које је изашло из оквира једне локалне кризе, претворивши се у конфликт широких размјера.

„*Temps*“ је још 26. октобра 1878. године пренио вијест да је избио оружани устанак у Македонији. У коментару се каже да је македонски устанак заједно са питањем повлачења руских трупа са Балкана и склапање једног сталног уговора између Русије и Турске — био повод за сазивање ванредне сједнице министарског савјета у Лондону за 26. октобар 1878. године.³¹

²⁹ *Histoire générale de la presse française*, t. III, de 1871 à 1940, Paris 1972, 194.

³⁰ „*Le Constitutionnel*“, 27. X 1878, Paris, № 300, p. 1.

³¹ „*Le Temps*“, 26. X 1878, № 6396, p. 1.

Француска је јавност била слабо информисана о националним и религиозним разликама нетурског становништва у европској Турској у периоду источне кризе. Ово питање је било веома компликовано у Македонији, јер су се у њој сударали интереси Цариградске патријаршије и Бугарске егзархије. Веома је често религиозна припадност узимана као главно обиљежје националне припадности, што је било сасвим нетачно и ненаучно. Баш у вријеме када је македонски устанак био у највећем жеку, у почетку новембра 1878. године, дописник „Temps“-а из Цариграда покушао је да да неке информације о етничкој припадности становништва Македоније. У дневном прегледу од 5. новембра 1878. године поред питања Источне Румелије разматрано је и оно о Македонији, па се истиче да су македонски устаници опет покренули македонско питање. При томе је направљена извјесна разлика између становништва у Македонији и у Пловдивском округу: „Као што наш дописник из Цариграда често напомиње, било ба аномално и уникат да се сматрају као Бугари, они који су по поријеклу Грци, који се у земљи називају бугарофони, јер они говоре исто толико бугарски, колико и грчки. Истина је да у Источној Румелији и особито у Пловдивском округу бугарски елеменат формира већина. Руска влада очигледно воли сједињење Источне Румелије са независном Бугарском“.³²

Према даљим констатацијама цариградског дописника, могуће је да се оствари поменуто уједињење између Источне Румелије и Бугарске, јер је за ово заинтересована руска влада. Што се тиче македонског устанка, руска влада га не сматра најактуелнијим, иако га на посредан начин фаворизира. Интересантно је да се у овом допису „Temps“-а³³ македонски устанак посматра као посебно питање које се по много чему разликује од питања Источне Румелије. Исто тако су у „Temps“-у веома често објављивана писма из Турске, која се односе на македонски устанак. Једно овакво је објављено у броју од 8. новембра 1878. године, и у њему је веома детаљно описана застава македонских устаника.³⁴

Интересантни су и неки дописи објављени у листу „XIXe siècle“. Његови дописници из Цариграда трудили су се да што боље размотре проблеме на Балкану. Већ у дневном прегледу од 27. октобра 1878. године лист прави осврт на македонски устанак, сличан ономе у „Temps“-у од 26. октобра исте године. При томе се посебно наглашава озбиљност тога питања.³⁵ Његова политичка редакција је направила интересантна запажања о македонском устанку у броју од 5. новембра 1878. г. Ту се ка-

³² »Le Temps«, 5. XI 1878, № 6407, р. 1.

³³ Исто.

³⁴ »Le Temps«, 8. XI 1878, № 6410, р. 2.

³⁵ »Le XIXe siècle«, 27. X 1878, № 2504, р. 1.

же: „Наши дописници из Цариграда послали су нам интересантне детаље о устанку у Македонији. Нема сумње да је овај устанак припремљен од формираних комитета у Источној Румелији. Као што је познато, Русија отказује сваку солидарност са овим комитетима, али истина је да она толерише њихово формирање и наоружање устаничких чета у земљама које се налазе под њеном контролом. Циљ овог устанка је апсолутна независност Македоније и Тракије и, особито, присаједињење Источне Румелије Бугарској“.³⁶ У наставку је посебна пажња посвећена овом последњем питању, тј. уједињењу Источне Румелије и Бугарске и ангажовању руске владе и дипломатије у том смислу, док су остала два питања — независност Македоније и Тракије — остала без посебног коментара. Није могуће са сигурношћу рећи одакле су и како дописници из Цариграда дошли до овог сазнања о циљу устанка, али ћемо нагласити да је то текст с почетка новембра 1878. године, кад је устанак био у највећем јеку, када су унутрашње снаге биле још јаке и када је на ослобођеној територији у Македонији почела да се ствара и функционише једна нова, устаничка власт. Ови дописници су долазили свакако и до неких извјештаја француских дипломатских представника у Турској, а како је македонски устанак третиран у њима — већ смо видјели.

Овај лист је имао и рубрику „Догађаји на Истоку“, у којој су штампани разни телеграми и други кратки извјештаји. У њима се налазе информације о устаничкој застави, о броју устаника, о ширењу и успјеху устанка итд.

У Француској је излазило и неколико тзв. непомирљивих републиканских листова. Међу њима је „Rappel“ заузимао видно мјесто. У рубрици „Догађаји на Истоку“ штампао је информације и дописе и о македонском устанку, који су долазили из Цариграда и од страних новинских агенција, а прештампавао је и дописе из страних листова. Посебну пажњу привлачи један допис пренијет из руске штампе и објављен у броју од 6. новембра 1878. г. У њему су дати унутрашњи узроци, састав оружаних чета, морал и циљ устаника, националноослободилачки карактер устанка итд. Ту се каже: „Свакодневне злоупотребе башибозучких и арнаутских банди у овој несрећној провинцији допринијеле су да се прекине трпељивост несрећног становништва Македоније... Сваки каже: боље да се умре за слободу, него да се постане жртва ових свирепих азијатских хорди; боље смрт, него ропски живот. Млади и стари одлазе у планине да стану под заставу за ослобођење, које су развили војводе... Устаничка чета није створена од разбојника, већ је то регуларно тијело створено од мирољубивог становништва, које подлијеже најстрожој казни“.³⁷

³⁶ »Le XIXe siècle«, 5. XI 1878, № 2512, p. 1.

³⁷ »Le Rappel«, 6. XI 1878, № 3162, p. 2.

У овом истом допису представљени су ликови двојице познатих македонских војвода, који су се налазили у Македонији са својим четама још прије почетка устанка. То су Дедо Иљо Малешевски и Васил војвода. Ту се налази и она заклетва коју су чланови чете давали војводи, у овом случају војводи Васили из Западне Македоније. Текст заклетве гласи: „Браћо, бог је дао свакоме од нас живот и право да се бранимо. Филантропска Европа, интересујући се врло мало за наша права, пожељела је да погорша још више наш несрећни положај; она је оставила нашу отаџбину на својевољу башибозуку, који не респектује чак ни власт Порте. Шта нам остаје, значи, да радимо, браћо, осим да узмемо оружје, да употријебимо то једино радикално средство и да уништимо ово понижавајуће ропство. Тако, браћо, ми показујемо да знамо да се бранимо и да умиремо за слободу“.³⁸

Та заклетва потврђује веома јасно да су чланови македонских устаничких чета били начисто са тим да ослобођење њихове поробљене отаџбине неће доћи милошћу Европе, већ мора бити њихово дјело, остварено путем оружане борбе у којој треба уништити понижавајуће ропство.

Не можемо много рећи о социјалистичкој штампи и њеном односу према македонском устанку од 1878/79. године. Социјалистичке снаге у Француској биле су најодговорније да непристрасно и објективно открију суштину и карактер македонског устанка. Међутим, оне у датој моменту нијесу могле да испуне овај задатак из неколико основних узрока. Социјалистички покрет још није био опорављен од удара који му је нанијела реакција у вријеме угушивања Париске комуне. С друге стране, у њему су се били појавили идејни сукоби. Баш због ове околности два социјалистичка француска листа, „Egalité“ и „Prolétaire“, нијесу објавили неке објективније дописе и коментаре о македонском устанку и нијесу заузели неки одређен став у том питању.

„Figaro“, „Petit journal“, „Lantern“, као и готово сви остали листови које смо консултовали а који су излазили у 1878/79. години у Паризу, регистровани су, коментарисали, заузимали одређене ставове о македонском устанку. И поред тога што нијесу дали подршку овој борби македонскога народа за ослобођење, они су допринијели њеном популаризирању и упознавању шире јавности Француске са догађајима у Македонији у току устанка.

Дакле, као и француски дипломатски представници, француска штампа је посветила посебну пажњу овом питању у склопу источне кризе.

Мр Даринка Пачемска

³⁸ Исто.